

СЛІДЧИЙ СУДДЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

*Білик І. М.,
I курс ОКР «Магістр»
КНУ імені Тараса Шевченка*

У зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), який вступив у дію 20 листопада 2012 року виникло багато новел. Однією із таких новел є введення нового суб'єкта - слідчого судді у кримінальному провадженні. Це зумовлено необхідністю охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження в Україні, а також сприяє більш ефективному та неупередженому розслідуванню по конкретній справі. Саме тому законодавець покладає повноваження на слідчого суддю здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Тобто ми бачимо, що КПК закріпив демократичні і гуманістичні засади здійснення кримінального судочинства, шляхом запровадження інституту слідчого судді, який здійснюватиме контрольні функції під час досудового розслідування. Особливо слідчий суддя контролюватиме діяльність органів досудового розслідування.

Багато науковців досліджували інститут слідчого судді, а також досліджуючи досвід зарубіжних країн, оскільки запровадження цього інституту є новим для України. Цю проблематику розглядали В. Д. Бринцев, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, О. А. Губська, О. Є. Діденко, С. В. Єськов, О. П. Клименко, М. М. Ковтун, В. Т. Маляренко, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Ю. В. Рощина, М. І. Сірий, Ю. В. Скрипіна, О. С. Ткачук, А. Р. Туманянц та інші.

Метою даної статті є: на основі аналізу норм новоприйнятого КПК України та на основі наукових досліджень, визначити роль і значення слідчого судді, його повноваження у кримінальному провадженні, а особливо на стадії досудового розслідування. Оскільки, як зазначалось вище, цей інститут є новим для українського кримінального процесу.

Для початку необхідно з'ясувати правову природу інституту слідчого судді. Почнемо із поняття «слідчий суддя», найбільшого поширення воно набуло в Російській Імперії під час здійснення судової реформи 1864 року. На той час слідчий суддя нічим не відрізнявся від звичайного слідчого радянської доби, але відмінність полягала у тому, що він належав до відповідного окружного суду, або до судової палати та всі його рішення підлягали судовому контролю цими ж самими судовими органами, а також можна було подавати скарги на його дії у суд, до якого належав слідчий суддя. Такий слідчий суддя реалізовував лише одну функцію – розслідування, будучи під прокурорським і судовим контролем [1, 6].

У європейських країнах та країнах СНД по-різному визначається суб'єкт, який уповноважений здійснювати контрольні функції на стадії досудового розслідування. Наприклад у Латвії та Італії існує посада слідчого судді. А у кримінальному процесі Франції є посада як слідчого судді так і судді по свободах та ув'язненню. У Литовській Республіці закріплено статус судді досудового провадження. У ФРН судовий контроль при проведенні розслідування покладається на суддю-дознавача.

В Україні у п. 18 ч. 3 КПК України дається визначення слідчого судді [2, 2]. Слідчий суддя – суддя суду I інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому

КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку передбаченому статтею 247 КПК. У даній статті є виключення, оскільки передбачені виняткові випадки у яких повноваження слідчого судді здійснює голова або за його призначенням іншим суддею Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя розглядаються клопотання щодо негласних слідчих (розшукових) дій.

Різниця полягає у процедурі призначення слідчих суддів. Слідчий суддя I інстанції призначається зборами суддів даного суду, а слідчі судді, які уповноважені розглядати клопотання щодо негласних слідчих дій головою відповідного апеляційного суду. Інші судді відповідного суду можуть здійснювати повноваження слідчого судді лише на підставі наказу голови цього суду.

У зв'язку із прийняттям КПК необхідно було врегулювати порядок обрання слідчого судді і таким чином було внесено зміни до Закону України від 7 липня 2010 року № 2453-VI "Про судоустрій і статус суддів" [3, 124]. В цьому законі йшла мова про те, що слідчий суддя місцевого суду обирається загальними зборами суддів строком не більше ніж 3 роки і може бути переобраний повторно. При цьому слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків, покладених на нього як на суддю I інстанції, але здійснення ним повноважень слідчого судді враховується при розподілі справ і має пріоритетне значення.

КПК України визначає слідчого суддю як суб'єкта кримінального провадження, що визначає питання, які можуть потягти за собою обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також розглядає скарги на дії чи бездіяльність органів досудового розслідування. Подібний підхід використано КПК РФ (ст. 125), та у Модельному кодексі КПК для держав-учасниць СНД (ст.331)[4, 87].

Головюк І. В. звертала увагу до питання узгодженості з конституційним положенням статусу слідчого судді, на якого покладаються повноваження по здійсненню судового контролю[5, 50]. Оскільки в Конституції України зазначається арешт та тримання під вартою особи можливі не інакше як за вмотивованим рішенням суду (ч. 2 ст. 29); для проведення огляду чи обшу-

ку в житлі або іншому володінні особи потрібне вмотивоване рішення суду (ч. 1 ст. 30); винятки щодо таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом (ст. 31); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55).

В науковій літературі існують різні думки з приводу визначення статусу слідчого судді. На думку Туманянцева А. Р. впровадження інституту слідчого судді є вірним шляхом до вирішення багатьох проблем, які виникають на практиці та реальному забезпеченні захисту прав і свобод особи на стадії досудового розслідування. А також науковець зазначає, що належний судовий контроль неможливий без наявності такого суб'єкта як слідчий суддя[6, 897].

Наприклад, Ю.М. Грошевий наголошує на доцільності запровадження слідчого судді, оскільки на проведення окремих слідчих дій, визначених у КПК України необхідна ухвала слідчого судді, а також можливість оскарження дій слідчого[7, 697].

Взагалі КПК України покладає на слідчого суддю велику кількість обов'язків та функцій, які він повинен виконувати. Всі функції можна розподілити на групи:

- розгляд питань щодо заходів забезпечення кримінального провадження, а також запобіжних заходів;
- у випадках, коли особа затримана чи знаходиться під вартою, слідчий суддя здійснює нагляд за дотриманням законності;
- розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого (або прокурора);
- вирішує питання щодо поміщення неповнолітньої особи до приймальника-розподільника та щодо поміщення особи до спеціального медичного закладу для проведення психіатричної експертизи;
- а також здійснення окремих функцій в межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Н. П. Сиза зазначає, що на слідчого суддю, окрім вище згаданих функцій, покладаються функції доказування, на підставі

Глави 4 Докази та доказування, він уповноважений встановлювати наявність чи відсутність фактів, що мають значення для справи, а також здійснювати оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням та на підставі закону[8, 8].

У Розділі II КПК України зазначено, що тільки слідчий суддя під час досудового розслідування у кримінальному провадженні за клопотанням слідчого (або узгодженне з прокурором клопотання) задовольняє (або не задовольняє) відповідне клопотання, шляхом винесення ухвали, про застосування заходів забезпечення кримінального провадження:

- по-перше, це привід, ст. 142 КПК передбачає, що слідчий суддя розглядає клопотання про здійснення приводу у день його надходження, який полягає у примусовому супроводженні представниками уповноваженого органу підозрюваного, обвинуваченого або свідка до місця виклику в зазначений час. Привід не може застосовуватися до потерпілого;
- по-друге, розглядає питання про накладення грошового стягнення протягом трьох днів. Таке стягнення накладається у разі якщо учасники не виконують своїх процесуальних обов'язків, а також у разі неявки на виклик за відсутності поважних причин (ст. 146). Відповідно до ст. 147 КПК слідчий суддя може скасувати вище згадану ухвалу, визнавши доводи відсутньої особи обґрунтованими;
- по-третє, у ст. 151 КПК на підставі розглянутого клопотання виносить ухвалу про тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом і може продовжити строк обмеження (ст. 153);
- по-четверте, розглядає клопотання про відсторонення від посади протягом трьох днів з дня його надходження. Такий вид забезпечення може застосовуватись тоді, коли особа, яка підозрюється у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину. (ст. 156-158);
- по-п'яте, розглядає клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, за відповідних обставин в ухвалі слідчий суддя може надати розпорядження про вилучення речей і документів (ст. 163, 166);

- по-шосте, не пізніше двох днів розглядає клопотання про арешт майна і виносить ухвалу про задоволення клопотання чи відмову у задоволенні. За наявності для того підстав протягом трьох днів скасовує (або частково скасовує) ухвалу про арешт майна (ст. 172, 174);
- по-сьоме, розглядає клопотання про затримання особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину. У разі задоволення клопотання ухвала слідчого судді надає уповноваженій особі дозвіл на затримання особи з метою приводу до слідчого судді і розгляді клопотання про застосування такого виду запобіжного заходу як тримання під вартою. (ст. ст. 188-191 КПК).

Необхідно зазначити, що тільки слідчий суддя в ході досудового розслідування вирішує питання про застосування особливих запобіжних заходів:

- особисте зобов'язання (ст. 179, 194 КПК);
- особиста порука (ст. 180 КПК);
- застава (ст. 182 КПК);
- домашній арешт, який є також новелою у кримінальному провадженні (ст. 181 КПК);
- тримання під вартою (ст. 183 КПК).

Вищенаведений перелік функцій слідчого судді дає зрозуміти, що слідчий суддя є дуже важливим суб'єктом у кримінальному провадженні.

Проаналізувавши норми чинного КПК України та дослідження окремих науковців можна зробити висновок, що основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які приймають участь в кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження по справі на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінально-процесуальної функції, а саме: забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні по кримінальній справі. Впровадження цього нового для нашого національного законодавства інституту слідчого судді, КПК встановлює певний новий порядок здійснення досудового розслідування. Оскільки у порівнянні із старим КПК України 1960 року

такого суб'єкта не існувало. Таким чином можна визначити деякі позитивні аспекти цього нового інституту, так як встановлення такого особливого судового контролю дає можливість контролювати роботу органів розшукової діяльності органом, який покликаний захищати права, свободи та інтереси людини і громадянина. Проте можна визначити і негативні аспекти, оскільки слідчі органи повинні діяти по «гарячих слідах», а тепер слідчий обмежений здійснювати певні дії, тому що йому необхідно мати ухвалу слідчого судді на проведення певних дій визначених КПК України.

Науковий керівник зав. каф. правосуддя, д.ю.н., проф. Погорецький Микола Анатолійович.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бринцев В. Досудове слідство: судовий слідчий чи «слідственный судья?» / В. Бринцев // Право України. – 1997. – № 7. – С. 5–12.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9 -10, № 11-12, № 13. – ст. 88.

3. Закону України "Про судоустрій і статус суддів" // Відомості Верховної Ради України – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45, ст. 529.

4. Гловюк І.В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: Теорія і практика/ І.В. Гловюк. – Одеса: Фенікс, 2010. – 232с.

5. Гловюк И. В. К вопросу о субъекте реализации судебных функций в досудебном уголовно-процессуальном производстве Украины / И. В. Гловюк // Актуальные проблемы уголовно-процессуального права и практика его применения : матер. междунар. науч.-практ. конф. (30 апр. 2009 г.). – Караганда : КЮИ МВД РК, 2009. – С. 49-53.

6. Туманянц А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні / А. Р. Туманянц // Форум права. – 2011. – № 2. – 896–901с.

7. Грошевий Ю. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність / Грошевий Ю. // Вісн. Акад. правових наук України. – 2003. – № 2–3. – 690–700с.

8. Сиза Н. П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) – 1– 21.